

Резюме

Крицька І. О. Речові докази та цифрова інформація: поняття та співвідношення.

У статті визначається місце цифрових носіїв доказової інформації в системі процесуальних джерел доказів. Крім того, охарактеризовано їх основні особливості порівняно з речовими доказами.

Ключові слова: речові докази, цифрова інформація, джерело доказів, перекодування, матеріальний носій.

Резюме

Крицкая И. А. Вещественные доказательства и цифровая информация: понятие и соотношение.

В статье определяется место цифровых носителей доказательственной информации в системе процессуальных источников доказательств. Кроме того, охарактеризованы их основные особенности в сравнении с вещественными доказательствами.

Ключевые слова: вещественные доказательства, цифровая информация, источник доказательств, перекодирование, материальный носитель.

Summary

Krytska I. Material evidence and digital information: notion and correlation.

The place of digital media evidentiary information in procedural sources of evidence system is determined in the article. Moreover, the author describes their main features in comparison to material evidence.

Key words: material evidence, digital information, source of evidence, recoding, material media.

УДК 343.36

Т. С. ЛОСИЧ

Тетяна Сергіївна Лосич, помічник судді Донецького апеляційного господарського суду

СУЧАСНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ АБО ПОГРОЗУ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО СУДДІ ТА ІНШИХ ПРЕДСТАВНИКІВ СИСТЕМИ ЮСТИЦІЇ

Будь-які інституційні та посадові ланки незалежної, прозорої, неупередженої та правоорієнтованої системи судочинства повинні постійно та пильно захищатися за допомогою непорушних конституційно-правових та інших законодавчих норм, гарантій і механізмів. У рамках всього цивілізованого міжнародного співтовариства визнається необхідність в існуванні та подальшому покращенні відповідних умов для безпечного здійснення працівниками судової гілки влади справедливого й незалежного судочинства відповідно до норм закону, діючого в тій чи іншій державі.

Однак, на жаль, як відомо, загальна практика виконання працівниками судової гілки влади своїх службових обов'язків та повноважень не виключає випадків насильницьких посягань на їхнє життя, безпеку та здоров'я з боку тих чи інших осіб. Метою таких посягань є здійснення протизаконного впливу/тиску на остаточне рішення тієї чи іншої судової інстанції, того чи іншого окремого судді. Тому, як відомо, правовий захист життя, безпеки та здоров'я представників суддівського корпусу забезпечується не лише за допомогою відповідних профілактично-попереджувальних заходів, а й через наявність та застосування *справедливих та ефективних правових норм про кримінальну відповідальність за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції*.

Ефективне вирішення цієї надзвичайно гострої для сучасної України соціально-правової та морально-ціннісної проблеми видається можливим, на нашу думку, зокрема і через здійснення ґрунтовних науково-правових досліджень, правового аналізу *відповідних профільних діючих стандартів або норм міжнародного права та норм національного кримінального права окремих суверенних держав*. Тим більш, що Україна поставила собі за нагальну мету здійснення ґрунтового реформування національної системи судочинства, яка забезпечить її повноцінну інтеграцію щодо співтовариства європейських держав, в яких функціонує незалежна та ефективна система судочинства, в рамках якої судді користуються беззаперечною можливістю виконувати свої службові обов'язки відповідно до норм закону та без побоювань за власне життя, безпеку і здоров'я, а випадки вчинення або погрози вчинення насильства стосовно будь-якого працівника системи юстиції зазнають неминучого та адекватного кримінального покарання.

ґрунтовні наукові дослідження та аналіз відповідних міжнародних і національних правових стандартів кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції нададуть українським науковцям-правникам можливість не лише досягнути ці стандарти, а й, здійснивши їхній нормативно-правовий та соціально-ціннісний аналіз, розробити та внести новаторські законотвірчі пропозиції із реформування вітчизняного законодавства у даній та суміжних правових

сферах, розробити й представити власні комплексні проекти нових міжнародних рекомендацій, конвенцій, інших джерел міжнародного права або внести проекти поправок до відповідних діючих галузевих міжнародно-правових актів.

Розгляд та аналіз міжнародно-правових стандартів кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції здійснено відповідно до базових джерел міжнародного права ООН, джерел права Ради Європи, а також національних джерел кримінального права окремих суверенних держав.

Метою даної статті є розгляд та аналіз міжнародно-правових стандартів кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції відповідно до базових джерел міжнародного права ООН, джерел права Ради Європи, а також національних джерел кримінального права окремих суверенних держав.

Грунтовний розгляд проблематики змістовного наповнення як міжнародних, так і національних правових норм про кримінальну відповідальність за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції вимагає, на нашу думку, належного врахування *трьох надзвичайно важливих аспектів*.

Перший аспект, який відтворює загальну цілеспрямованість інституту універсальних прав людини, полягає в тому, що, наприклад, судді, так само як і будь-які інші категорії громадян, користуються такими універсально визнаними правами та свободами людини і громадянина, як право на життя, право на недоторканність житла, право на свободу та особисту безпеку. Суддям, іншим представникам системи юстиції, як і всім іншим людям, відповідно до норм універсальних джерел міжнародного, зокрема і європейського права, забезпечується постійний правовий захист від будь-яких актів фізичного або морального насилля: від катування, вбивства, примусової праці, рабства, нелюдського та принижуючого гідність поводження.

Другим, не менш важливим загальним аспектом, який зумовлює необхідність наявності інституту норм про кримінальну відповідальність за насильницьке посягання на життя, здоров'я та безпеку судді, є повсякчас визнана загальна громадська потреба у незалежному, безсторонньому, об'єктивному та законному судочинстві, наявність якого залежить, зокрема і від того, чи існують безпечні умови для виконання суддями свого службового обов'язку. Відомо, що вчинені акти фізичного насилля щодо суддів, а також інших представників системи юстиції стають наслідками саме незалежного та правоорієнтованого виконання ними свого службового обов'язку.

Отже, природним та беззаперечним видається твердження про те, що насильницькі посягання на життя, здоров'я та безпеку будь-якого працівника судової гілки влади або погрози вчинити подібні посягання мають справедливо каратися в рамках системи кримінального права як *абсолютно недопустимі й надзвичайно небезпечні кримінальні посягання на основні підвалини законності та права, основи громадянського суспільства та держави, вільне і рівне право кожної людини на незалежне судочинство*. Так, наприклад, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1 листопада 1950 р. підтверджує право кожної людини (як окремої складової широкого громадського загалу. – прим. авт.) на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку *незалежним і безстороннім судом* (курсив мій. – прим. авт.), встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення¹.

Наголошення на принципі незалежності та безпеки суддів зафіксовано у п. 2 Основних принципів незалежності судових органів, прийнятих резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р.: «2. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин»². Цей принцип проголошено також у таких попередніх та наступних міжнародних джерелах міжнародного права, як Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя від 1983 р. та Загальна (Універсальна) хартія судді від 17 листопада 1999 року.

Положення і деяких загальноєвропейських джерел права, зокрема п. 1.1. Розділу 1. «Загальні принципи» Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 р. також підкреслюють, що особистісна незалежність та неупередженість суддів служать загальносуспільним правовим потребам (мовою оригіналу): «1.1. Целью закона о статусе судей является *обеспечение компетентности, независимости и беспристрастности, на которые законно рассчитывает каждый человек* (курсив мій. – прим. авт.) при обращении в суд и к каждому судье за защитой своих прав. В нем не должно быть положений и процедур, способных подорвать уверенность в такой компетентности, такой независимости и такой беспристрастности»³.

Третій предметно- та нормативно-спрямований аспект зазначеної проблематики полягає в тому, що джерела національного кримінального права не всіх держав світу містять окремі норми про кримінальну відповідальність за насильницькі посягання на життя, безпеку та здоров'я працівників системи правосуддя та кваліфікуючі ознаки умисного вбивства або інших видів фізичного насилля щодо тієї чи іншої особи у зв'язку із виконанням такою особою свого службового або громадського обов'язку. Відповідні положення джерел національного права суверенних держав відрізняються також і тим, які види/типи насильницьких злочинів є предметами застосування відповідних правових норм.

Що ж стосується джерел міжнародного, зокрема загальноєвропейського права, то останні лише наголошують на необхідності наявності в праві окремих держав правових норм про застосування санкцій щодо

осіб, які вдаються до того чи іншого протизаконного впливу або тиску на діяльність та рішення судді. Так, у підп. d) п. 2 Розділу I Рекомендації СМ / Rec (94) 12 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 р. вказується на важливість принципу недопустимості вчинення будь-якого незаконного впливу на рішення судді та необхідність покарання за порушення цього принципу: «d. Судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось. У законі мають бути передбачені санкції проти осіб, які намагаються у такий спосіб впливати на суддів (курсив мій. – прим. авт.). Судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладається на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. Судді не зобов'язані давати звіт щодо справ, які знаходяться в їх провадженні, ніякій особі, яка не належить до системи судової влади»⁴. Про це ж саме йдеться і у п. 14 Розділу II «Зовнішня незалежність» Додатку до Рекомендації СМ / Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р.: «14. Закон повинен передбачати санкції проти осіб, які намагаються певним чином впливати на суддів»⁵.

Таким чином, основними джерелами права, які можуть містити певні правові норми про кримінальну відповідальність за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та ознаки, які відповідним чином кваліфікують подібні злочини, є джерела національного кримінального права тих чи інших суверенних держав.

Варіативність норм про кримінальну відповідальність за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді в джерелах національного права тих чи інших держав полягає, зокрема в тому, який саме вид або ступінь насильницького діяння окремо кваліфікується в якості такого, який було вчинено у зв'язку із посадовим, службовим статусом або повноваженнями потерпілої особи.

Наприклад, положення Розділу 147 чинного Кримінального кодексу Австралійського Союзу містять відповідні норми, які за окремими ознаками детально кваліфікують лише питання про завдання або погрозу завдання тілесних (несмертельних) ушкоджень людині (особі) у зв'язку із виконанням нею посадових і зокрема суддівських повноважень. Так, положення п. 147.1. «Завдання ушкоджень державному службовцю Австралійського Союзу тощо» зазначають (переклад з мови оригіналу): «(1) Будь-яка особа (перша особа) визнається винною у вчиненні злочину, якщо: (b) поведінка першої особи завдає ушкоджень державному службовцю; (e) дана перша особа вдається до певної (злочинної або такої, яка завдає ушкоджень. – прим. авт.) поведінки через: (i) статус службовця, який надає останньому повноваження державного службовця; (ii) будь-яку поведінку цього службовця через виконання останнім повноважень в якості державного службовця. Покарання: (f) якщо цей службовець є судовим службовцем Австралійського Союзу або службовцем системи юстиції Австралійського Союзу – передбачається тюремне ув'язнення на 13 років»⁶. Положення ж п. 147.2. «Висловлення погроз завдати ушкоджень державному службовцю Австралійського Союзу» цього ж розділу містять норми про покарання за висловлення погроз завдати серйозні ушкодження державному службовцю, зокрема судді (переклад з мови оригіналу): «(1) Будь-яка особа (перша особа) визнається винною у вчиненні злочину, якщо: (a) дана перша особа висловлює іншій особі (другій особі) погрозу завдати тяжкі ушкодження цій другій особі або третій особі; (b) дана друга особа або дана третя особа є державним службовцем; (d) дана перша особа висловлює погрозу через: (i) статус службовця, який надає останньому повноваження державного службовця; (ii) будь-яку поведінку цього службовця через виконання останнім повноважень в якості державного службовця. Покарання: (e) якщо цей службовець є судовим службовцем Австралійського Союзу або службовцем системи юстиції Австралійського Союзу – передбачається тюремне ув'язнення на 9 років»⁷. Завдання «звичайних» ушкоджень з тих самих мотивів та за тих самих кваліфікуючих ознак карається позбавленням волі строком на два роки⁸. Вбивство судового службовця або будь-якого іншого державного службовця відповідним чином кваліфікується та карається довічним ув'язненням відповідно до загальних норм ст. 104.1. «Вбивство громадянина або жителя Австралії»⁹.

Положення Розділу 149 «Вчинення перепон в діяльності державних службовців Австралійського Союзу» передбачають кримінальну відповідальність за здійснення перешкод державним службовцям під час виконання ними своїх службових обов'язків (переклад з мови оригіналу): «(1) Будь-яка особа визнається винною у вчиненні злочину, якщо: (a) дана особа знає про те, що інша особа є державним службовцем; (b) вперше згадана особа ускладнює, чинить перешкоди, залякує (курсив мій. – прим. авт.) або чинить опір даному державному службовцеві під час виконання останнім своїх посадових функцій; (c) даний службовець є державним службовцем Австралійського Союзу. Покарання: передбачається тюремне ув'язнення на 2 роки»¹⁰.

Відповідні положення Кримінального кодексу африканської держави Південний Судан від 2008 р., на відміну від Кримінального кодексу Австралії, передбачають набагато менший термін тюремного ув'язнення за завдання або висловлення погроз завдати тілесні ушкодження будь-якому державному службовцеві (до яких, відповідно до ст. 5 «Тлумачення», належать і судові службовці), що не виключає, разом із тим, сплачення винною особою відповідного штрафу; в цілому ж у Кримінальному кодексі цієї країни також не містяться окремих норм про кримінальну відповідальність за вбивство або зазіхання на вбивство саме державного, зокрема і судового службовця та відповідних кваліфікуючих ознак, які виокремлюють таке вбивство в якості вчиненого через службовий статус жертви злочину. Вбивство будь-якої людини карається, відповідно до ст. 206 Кримінального кодексу, смертною карою або довічним ув'язненням; зазіхання на вбивство люди-

ни, яке однак не викликало смерті, карається, відповідно до ст. 208 Кримінального кодексу, тюремним ув'язненням на термін, який не повинен перевищувати десятих років або сплатою штрафу, або такий вирок передбачає обидві зазначені санкції¹¹. Так, у ст. 125 «Висловлення погроз завдати тілесні ушкодження державному службовцеві» Кримінального кодексу Південного Судану зазначається (переклад з мови оригіналу): «Якщо будь-яка особа висловлює погрози завдати тілесні ушкодження або завдає такі ушкодження будь-якому державному службовцеві або будь-якій іншій особі, яка має відношення до державної служби, або будь-яка особа, до якої державний службовець має ту чи іншу справу, діє з метою примушення даного державного службовця до вчинення тієї чи іншої дії або утримання або затримання від вчинення тієї чи іншої дії, яка має відношення до виконання державним службовцем своїх функцій, то така особа визнається винною у вчиненні злочину та після винесення їй обвинувачення карається тюремним ув'язненням на термін, який не повинен перевищувати двох років або сплатою штрафу або такий вирок передбачає обидві зазначені санкції»¹².

У рамках чинного Кримінального кодексу Іспанії видом насильницьких дій, які кваліфікуються в якості вчинення проти будь-яких, зокрема і судових органів влади або її представників (державних службовців), є напади. Кваліфікуючою ознакою такого злочину виступають, відповідно до ст. 550, виконання представниками влади та цивільними службовцями їхніх прямих посадових обов'язків (переклад з мови оригіналу): «Засудженими за здійснення нападу стануть ті особи, які вчинять напад на орган (зокрема і судової. – прим. авт.) влади, його представників або цивільних службовців, або використовуватимуть проти них силу, висловлюватимуть серйозні погрози або чинитимуть їм активний опір під час виконання представниками органів влади своїх службових обов'язків або за інших обставин»¹³. Пункт 1 ст. 551 передбачає наступну норму про покарання за означений та відповідним чином кваліфікований злочин (переклад з мови оригіналу): «1. Здійснення нападів, перерахованих у попередній статті, передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на термін від двох до чотирьох років та сплатення штрафу від трьох до шістьох місяців якщо здійснено напад на орган влади та позбавлення волі на термін від одного до трьох років в інших означених випадках»¹⁴. Щодо найтяжчих видів фізичного насильства, то, наприклад, вбивство людини, зокрема і представника будь-якої гілки та рівня влади карається, відповідно до загальної ст. 138 Кримінального кодексу, тюремним ув'язненням на термін від десяти до п'ятнадцяти років¹⁵.

Частина 2 ст. 116 чинного Кримінального кодексу Болгарії, на відміну від попередніх джерел кримінального права, містить окрему норму про кримінальну відповідальність за вбивство судді та інших представників системи юстиції: «(2) Покаранням, яке передбачено законом за вбивство судді, прокурора, працівника відділку поліції, слідчого, державного виконавчого пристава, приватного виконавчого пристава, помічника приватного виконавчого пристава, працівника митної служби, працівника податкової служби, посадової особи Відомства у справах лісового господарства, посадової особи Міністерства у справах навколишнього середовища та водних ресурсів, які здійснюють контроль під час або внаслідок виконання своїх посадових обов'язків або функцій, є тюремне ув'язнення на термін від двадцяти до тридцяти років, довічне тюремне ув'язнення або довічне тюремне ув'язнення без можливості заміни такого покарання»¹⁶. Вбивство ж інших категорій громадян карається, відповідно до ст. 115, позбавленням волі на термін від десяти до двадцяти років, без застосування норми про довічне ув'язнення¹⁷. Що стосується покарання за завдання тілесних ушкоджень вищезазначеним категоріям державних службовців за тих самих обставин, то ч. (2) ст. 131 Кримінального кодексу Болгарії передбачає наступні терміни тюремного ув'язнення: «1. Від п'яти до п'ятнадцяти років у випадку завдання тяжких тілесних ушкоджень; 2. Від трьох до десяти років у випадку завдання тілесних ушкоджень середньої ступені тяжкості; 3. Від одного до п'яти років у випадку завдання легких тілесних ушкоджень, згідно ч. 1 ст. 130; 4. До трьох років у випадку завдання легких тілесних ушкоджень, згідно ч. 2. ст. 130»¹⁸.

Кримінальний кодекс Франції, так само як і Кримінальний кодекс Болгарії, містить не тільки окрему норму про вбивство судді та інших представників системи юстиції, працівників правоохоронних органів та органів державної влади, а й окрему кваліфікуючу ознаку вбивства, вчиненого через службовий статус та діяльність потерпілого. Однак на відміну від вищенаведеної норми Кримінального кодексу Болгарії відповідна норма Кримінального кодексу Франції, яка передбачає довічне тюремне ув'язнення за вбивство судді та інших представників системи юстиції, є водночас спільною нормою, що застосовується також, наприклад, за вбивство неповнолітньої особи віком до п'ятнадцяти років, осіб, які є вразливими через вік, хворобу, вагітність, а також осіб, які є свідками або сторонами юридичного процесу, осіб, які належать до певних національних, релігійних або етнічних груп тощо. Таким чином, у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції зазначається: «Вбивство карається довічним тюремним ув'язненням у випадку його вчинення: проти судді або прокурора, присяжного засідателя, адвоката, службовця системи юстиції або державного службовця, працівника жандармерії, цивільного службовця органів поліції, працівника митної служби, працівника системи виправних закладів або проти будь-якої особи, яка має повноваження державного службовця або виконує такі обов'язки, пожежника (професійного та добровольного), призначеного начальника будівлі або групи будівель, або агента, виконуючого від імені наймача обов'язки із догляду або спостереження за заселеною будівлею, згідно ст. L. 127.1 Закону про будівництво та проживання, під час виконання або внаслідок виконання такими особами функцій або завдання, коли повноваження потерпілого є відомими або очевидними для злочинця»¹⁹. Загальна ж норма про покарання за вбивство всіх інших людей, які не мають повноважень державних службовців та працівників зазначених відомств і не виконують вищезазначених обов'язків, передбачає, відповідно до ст. 221-1 Кримінального кодексу Франції, тюремне ув'язнення на термін у тридцять років²⁰. Норми про вчинення інших видів насильницьких дій також є спільними, якщо їх було

вчинено щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції. Так, наприклад, вчинення тортур або жорстоке поводження щодо деяких осіб, визначених у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції, відповідно до положень ст. 222-3 Кримінального кодексу Франції, карається тюремним ув'язненням на термін у двадцять років²¹. Вчинення цього ж злочину до всіх інших осіб, відповідно до загальної норми ст. 222-1 Кримінального кодексу Франції, карається тюремним ув'язненням на термін у п'ятнадцять років²². Вчинення насильства, яке призвело до неочікуваної смерті осіб, визначених у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції, карається, відповідно до ст. 222-8 Кримінального кодексу Франції, тюремним ув'язненням терміном у двадцять років, або, відповідно до ст. 222-7 Кримінального кодексу Франції, тюремним ув'язненням терміном у п'ятнадцять років у випадку вчинення такого злочину щодо інших осіб²³. Акти насильства, які призвели до каліцтва або постійної інвалідності осіб, визначених у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції, караються, відповідно до положень ст. 222-10 Кримінального кодексу Франції, тюремним ув'язненням терміном у п'ятнадцять років, або, відповідно до ст. 222-9 Кримінального кодексу Франції, тюремним ув'язненням терміном у десять років та сплатою штрафу в розмірі 150 000 євро у випадку вчинення такого злочину щодо інших осіб²⁴. Вчинення насильницьких дій щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції, результатом яких стала цілковита втрата працездатності протягом періоду, який перевищує вісім днів, карається, відповідно до ст. 222-12 Кримінального кодексу Франції, терміном тюремного ув'язнення у п'ять років та штрафом у 75 000 євро, або, відповідно до ст. 222-11 Кримінального кодексу Франції, тюремним ув'язненням терміном у три роки та сплатою штрафу у розмірі 45 000 євро у випадку вчинення такого злочину щодо інших осіб²⁵. Насильницькі дії щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 221-4 Кримінального кодексу Франції, результатом яких стала втрата працездатності протягом періоду, який становить вісім днів або менше або які не викликали втрати працездатності, караються, відповідно до ст. 222-13 Кримінального кодексу Франції, терміном тюремного ув'язнення у три роки та сплатою штрафу у 45 000 євро²⁶.

Кримінальний кодекс Франції не містить окремих норм про покарання за висловлення погроз вчинити насильство (в даному випадку злочину або проступку) щодо осіб, перерахованих у ч. 4 ст. 221-4 та відповідних кваліфікуючих ознак такого злочину. Погрози вчинити насильство караються, відповідно до загальної норми ст. 222-17, тюремним ув'язненням на термін у шість місяців та сплатою штрафу у розмірі 7 500 євро; термін тюремного ув'язнення підвищується до трьох років, а розмір штрафу – до 45 000 євро у випадку висловлення погроз спричинити смерть. Погрози вчинити злочин або проступок через невиконання жертвою певних умов караються, відповідно до ст. 222-18 Кримінального кодексу Франції, тюремним ув'язненням на термін у три роки та сплатою штрафу у розмірі 45 000 євро, із підвищенням терміну тюремного ув'язнення до п'яти років та розміру штрафу до 75 000 євро у випадку висловлення погроз спричинити смерть. Вчинення інших видів насильницьких дій, наприклад, сексуального зґвалтування, ненавмисного завдання тілесних ушкоджень тощо карається, відповідно до Кримінального Кодексу Франції, через застосування норм загального характеру.

Таким чином, під сучасними міжнародно-правовими стандартами кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції слід розуміти насамперед відносно варіативні правові норми, які містяться в джерелах національного кримінального права різних суверенних держав. Зазначена конкретна варіативність цих норм залежить від: а) самих типів/видів злочинів (вбивство, замах на вбивство, завдання тілесних ушкоджень, напад, відповідні погрози тощо), які відображено у відповідній частині/розділі джерела національного кримінального права тієї чи іншої суверенної держави; б) наявності/відсутності окремих правових норм про кримінальну відповідальність за насильницькі посягання на життя, безпеку та здоров'я тих чи інших працівників системи правосуддя; в) наявності/відсутності відповідних кваліфікуючих ознак різних видів фізичного насилля щодо тієї чи іншої особи у зв'язку із виконанням нею свого службового або громадського обов'язку.

Надзвичайна ж важливість ключових рекомендаційно-декларативних джерел міжнародного права ООН та Ради Європи у сфері судочинства зумовлена тим, що останні наголошують на необхідності розробки й застосування справедливих та ефективних національних норм кримінального права щодо осіб, які вдаються до вчинення або погрози вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції. У рекомендаційно-декларативних джерелах міжнародного права ООН та Ради Європи зазначено існуючу нагальну необхідність протидіяти причинам та наслідками здійснення протизаконного фізичного і морального тиску/насильства щодо судді та інших представників системи юстиції, висловленню на їхню адресу погроз вдатися до насильницьких дій через виконання ними своїх службових обов'язків, оскільки ці злочини є небезпечними кримінальними посяганнями на основні підвалини законності та права, основи громадянського суспільства та держави, вільне та рівне право кожної людини на незалежне судочинство.

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1 листопада 1950 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

² Основні принципи незалежності судових органів, прийняті резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201

³ Европейская хартия о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_236

⁴ Рекомендації СМ / Rec (94) 12 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_323

⁵ Рекомендації CM / Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К., 2015. – 708 с.

⁶ Criminal Code Act 1995 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00507>

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ The Penal Code Act, 2008 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ss/ss014en.pdf>

¹² Там само.

¹³ Criminal Code of the Kingdom of Spain : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Criminal Code of the Republic of Bulgaria : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=238531

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Penal Code of the French Republic : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

Резюме

Лосич Т. С. Сучасні міжнародно-правові стандарти кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції.

У даній статті здійснено ґрунтовний аналіз сучасних міжнародно-правових стандартів кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції. На основі джерел міжнародного права ООН та Ради Європи автор виявляє й обґрунтовує базові соціально-правові та морально-ціннісні чинники, які зумовлюють проблематику змістовного наповнення як міжнародних, так і національних правових норм про кримінальну відповідальність за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції. Через розгляд норм національного кримінального права окремих суверенних держав встановлено змістовно-якісні ознаки норм про кримінальну відповідальність за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції.

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти, кримінальна відповідальність, суддя та інші представники системи юстиції, службовий статус, насильство, погроза, національне кримінальне право, окрема правова норма, кваліфікуючі ознаки злочину.

Резюме

Лосич Т. С. Современные международно-правовые стандарты уголовной ответственности за совершение или угрозу совершения насилия в отношении судьи и других представителей системы юстиции.

В данной статье осуществлен основательный анализ современных международно-правовых стандартов уголовной ответственности за совершение или угрозу совершения насилия в отношении судьи и других представителей системы юстиции. На основе источников международного права ООН и Совета Европы автор выявляет и обосновывает базовые социально-правовые и морально-ценностные факторы, которые обуславливают проблематику содержательного наполнения как международных, так и национальных правовых норм об уголовной ответственности за совершение или угрозу совершения насилия в отношении судьи и других представителей системы юстиции. Через рассмотрение норм национального уголовного права отдельных суверенных государств установлены содержательно-качественные признаки норм об уголовной ответственности за совершение или угрозу совершения насилия в отношении судьи и других представителей системы юстиции.

Ключевые слова: международно-правовые стандарты, уголовная ответственность, судья и другие представители системы юстиции, служебный статус, насилие, угроза, национальное уголовное право, отдельная правовая норма, квалифицирующие признаки преступления.

Summary

Losych T. The present international and legal standards of criminal responsibility for violence or threats of violence against judges and the other judicial persons.

In the present paper the author thoroughly considers and analyses the present international and legal standards of criminal responsibility for violence or threats of violence against judges and the other judicial persons. In accordance with the UN and Council of Europe international law sources the author reveals and substantiates the basic social and legal, moral and value grounds which determine the problems of the content of international and national legal norms of criminal responsibility for violence or threats of violence against judges and the other judicial persons; by considering national norms of criminal law of some sovereign states the author deter-

mines sense bearing and qualitative features of norms of criminal responsibility for violence or threats of violence against judges and the other judicial persons.

Key words: international and legal standards, criminal responsibility, judge and the other judicial persons, public status, violence, threat, national criminal law, separate legal norm, qualifying elements of an offence.

УДК 343.227

Д. М. НАВРОЦЬКИЙ

*Дмитро Миколайович Навроцький, аспірант
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ НАКАЗУ АБО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Історія розвитку українського законодавства відбувалася протягом багатьох століть. Воно формувалося під впливом багатьох різних факторів, зокрема, одним із яких було те, що територія України довгий час перебувала у складі багатьох держав таких як: Литовська держава, Австро-Угорщина, Річ Посполита, Російська імперія. Правова система України зазнавала постійного впливу тієї чи іншої держави, однак при цьому на основі давньоруських пам'яток права створювалися нові акти законодавства. Значного впливу зазнало й кримінальне законодавство в цілому.

Дослідження будь-якого явища є неможливим без його аналізу в історичному аспекті. Це дозволяє виокремити головні ознаки об'єкту дослідження та його зміни за певний період часу. Не виняток – дослідження правової системи держави, у тому числі законодавства.

Вказані проблеми досліджувалися багатьма науковцями, серед яких: Х. М. Ахметшин, І. Й. Бойко, Ф. С. Бражнік, М. В. Васильєв, Д. В. Веденін, О. А. Герцензон, Н. І. Загородніков, С. М. Іншаков, О. С. Кобліков, В. М. Кудрявцев, В. І. Курляндський, М. І. Колос, О. М. Костенко, О. О. Кваша, В. В. Лунєєв, В. П. Маслов, І. М. Мацкевич, П. П. Музиченко, А. А. Піонтковський, А. Н. Полев, Є. В. Прокопович, В. В. Романов, А. О. Скальковський, В. С. Самойлов, А. А. Тер-Акопов, Б. С. Утевський, І. Б. Усенко, Є. Ю. Ушаков, В. М. Чхиквадзе, В. П. Шупленков, Д. І. Яворницький та інші.

У період розбудови незалежної Української держави, становлення її правової системи актуальним стає звернення уваги вченими на правову спадщину українського народу¹. Саме тому, **метою статті** є дослідження виконання наказу або розпорядження як обставини, що виключає злочинність діяння, в історичному розвитку.

Особливу увагу в дослідженні історії українського кримінального права, вчені приділяють періоду XIV – початку XVI ст., оскільки саме у цей період відбувається розвиток вітчизняного кримінального права, становлення якого почалося в добу Київської Русі.

Разом із тим, слід враховувати, що першими нині відомими русько-візантійськими джерелами, в яких виявлено норми кримінально-правового змісту, були міждержавні договори, укладені від імені руського народу великими князями руськими Олегом (911 рік) та Ігорем (944 рік) з імператорами-самодержавцями візантійськими Леоном (Олександром, Костянтином) та відповідно, Романом (Костянтином і Стефаном)².

Інститут обставин, що виключають злочинність діяння, вперше згадується у тексті «Короткої Правди». Так, творці «Короткої Правди» в X-XI ст. унормували необхідну оборону та порядок затримання злочинців. Схожі за суттю норми зустрічаються в Литовському Статуті та «Права за якими судиться малоросійський народ». Це свідчить про наявність у двох останніх актах спільних коренів, одним з яких є «Руська правда»³. Хоча і «Руська правда» не містить норм про виконання наказу як обставини, що виключає злочинність діяння, все одно цей документ заслуговує на особливу увагу, оскільки вперше згадує такий інститут обставин, що виключають злочинність діяння, та стає першоджерелом для наступних актів.

Активного розвитку давньоруське кримінальне законодавство зазнало в період перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського. Це пов'язано із прийняттям у 1529 р. Статуту Великого Князівства Литовського, кодифікованого акту звичаєвого права, народів, що входили до його складу. Так, у Статуті з'являється такий вид злочину, як злочини проти військової служби та оборонних об'єктів. Наказ як обставина, що виключає злочинність діяння, притаманний правовідносинам влади та підпорядкування, які, на нашу думку, у вказаний період знаходили своє відображення саме у військовій сфері.

Розділ другий Статуту «Про оборону земську» регулював порядок організації й несення військової служби та забезпечення її матеріального комплектування. Крім того, встановлювалася суворо кримінальна відповідальність військовослужбовців за порушення обов'язків⁴. Однак, норми про непокору чи невиконання наказу в даному розділі були відсутні, а інститут обставин, що виключають злочинність діяння, з часів «Руської Правди» залишився без змін.